

Na początek i koniec czasu

Annelien Van Wauwe – klarnet
Radosław Pujanek – skrzypce
Benedict Klöckner – wiolonczela
José Gallardo – fortepian

Program

Zygmunt Krauze (1938)

Quatuor pour la naissance [18']

Olivier Messiaen (1908–1992)

Quatuor pour la fin du temps [50']

- I. *Liturgie de cristal* (Liturgia kryształu)
- II. *Vocalise, pour l'Ange qui annonce la fin du Temps* (Wokaliza dla Anioła ogłaszającego go koniec czasu)
- III. *Abîme des oiseaux* (Otchłań ptaków)
- IV. *Intermède* (Intermedium)
- V. *Louange à l'Éternité de Jésus* (Pochwała wieczności Jezusa)
- VI. *Danse de la fureur, pour les sept trompettes* (Taniec gniewu na siedem tręb)
- VII. *Fouillis d'arcs-en-ciel, pour l'Ange qui annonce la fin du Temps* (Gra barw tęczyowych dla Anioła ogłaszającego koniec czasu)
- VIII. *Louange à l'Immortalité de Jésus* (Pochwała nieśmiertelności Jezusa)

Podczas koncertu kameralnego w Narodowym Forum Muzyki zabrzmiały dwa arcydzieła muzyki XX wieku autorstwa Zygmunta Krauzego i Oliviera Messiaena. Oba przeznaczone zostały na ten sam skład – fortepian, klarnet, skrzypce i wiolonczelę – oba napisano też w ważnych, przełomowych dla twórców momentach ich życia. Łączy je również oniryczny nastrój i wielka wrażliwość obu artystów na piękno brzmienia.

Najpierw zabrzmiał skomponowany w 1985 roku, zamówiony przez francuskie Ministerstwo Kultury, *Quatuor pour la naissance* (Kwartet na narodziny) Zygmunta Krauzego, dzieło powstałe w znacznie radośniejszych okolicznościach niż kwartet Messiaena. Polski kompozytor napisał je bowiem z okazji narodzin syna. Utwór charakteryzuje się wyrafinowaną kolorystyką i świadczy o ogromnej wrażliwości kompozytora na brzmienie. Jest liryczny, intymny, pełny śpiewnych melodii i ciepła, co świetnie oddaje uczucia twórcy po przyjsciu na świat jego potomka. Cały trwający niemal dwadzieścia minut kwartet rozwija się z krótkiego motywu granego na samym początku przez fortepian. Dla Krauzego ważnym źródłem inspiracji jest twórczość Messiaena. Polski kompozytor w swoich wspomnieniach wyznał, że poznał ją w połowie lat pięćdziesiątych, kiedy to sławna pedagoga Nadia Boulanger podczas odwiedzin w Polsce przywiozła partytury i nagrania dzieł francuskiego twórcy. Prawykonanie kwartetu miało miejsce w Paryżu 19 listopada 1985 roku.

Quatuor pour la fin du temps (Kwartet na koniec czasu) Oliviera Messiaena należy do najniezwykleszych dzieł muzyki kameralnej stworzonych w XX wieku. Powstało podczas pobytu kompozytora w stalagu VIII-A w Görlitz (czyli dzisiejszym Zgorzelcu), a niecodzienny skład został niejako wymuszony okolicznościami, kwartet napisany został bowiem z myślą o muzykach przebywających razem z twórcą w obozie. Na fortepianie zagrał kompozytor, partię klarnetu wykonał Algierczyk Henri Akoka, na skrzypcach zagrał Jean le Boulaire, zaś na wiolonczeli Étienne Pasquier. Utwór zabrzmiał po raz pierwszy 15 stycznia 1941 roku w obecności około czterystu więźniów i strażników, na których ta zachwycająco piękna muzyka wywarła ogromne wrażenie. Messiaen wspominał po latach, że żadnego z jego utworów nie słuchano nigdy „z takim skupieniem i zrozumieniem”. Strażnicy byli zresztą bardzo życzliwie nastawieni do kompozytora, dostarczali mu materiałów nutowych i stwarzali warunki, w których mógł pisać. Nadzorujący obóz oficer odelegował nawet strażnika, którego jedynym zadaniem było pilnowanie, aby nikt nie przeszkadzał twórcy w pracy. Ekstatyczne, mistyczne, pełne rozmaitych pozamuzycznych odniesień dzieło francuskiego kompozytora uważane jest za jedną z jego najważniejszych kompozycji. Jest także dobitnym świadectwem tego, że trudne doświadczenia są w stanie zainspirować wybitnych artystów do tworzenia muzyki osobistej, do głębi poruszającej, ponadczasowej. Niewola twórcy nie trwała zresztą długo. Dzięki wstawiennictwu nauczyciela Messiaena, profesora

Konserwatorium Paryskiego, Marcela Duprégo, kompozytorowi dość szybko udało się opuścić stalag. Na karcie tytułowej kwartetu Messiaen zapisał: „Pamięci Anioła Apokalipsy, który wznosi ramię ku niebiosom, mówiąc »Nie będzie już czasu«, pozostawił też komentarze opisujące, co dzieje się w każdym ogniwie. Tytułowy koniec czasu można rozumieć w rozmaity sposób, nie tylko jako symbol biblijnej apokalipsy i „początek wieczności”, ale także zerwanie z tradycyjną, regularną rytmiką. Znajdziemy tu inspiracje religią katolicką (ze szczególnym uwzględnieniem chorałów), śpiewem ptaków czy hinduskimi rytmami. W pierwszym ogniwie, *Liturgie de cristal (Liturgia kryształu)*, klarnet i skrzypce imitują śpiew ptaków. Messiaen pisał: „przebudzenie ptaków pomiędzy trzecią a czwartą nad ranem; improwizowany śpiew kosa lub słowika, otoczony szmerem lasu, tryle gubią się w koronach drzew”. *Abîme des oiseaux (Otchłań ptaków)*, trzecie ogniwo, przeznaczone jest na klarnet solo („Ptaki są przeciwieństwem Czasu; są naszym pragnieniem światła, gwiazd, tęczy i radosnych pieśni”). *Louange à l'Éternité de Jésus (Pochwała wieczności Jezusa)* to duet na wiolonczelę i fortepian z oznaczeniem tempa *infiniment lent, extatique* (nieskończenie powoli, ekstatycznie). W *Danse de la fureur, pour les sept trompettes (Taniec gniewu na siedem trąb)* instrumenty naśladowują dźwięki gongów i trąbek, a ogniwo to wyróżnia także obecność zaczerpniętych z muzyki hinduskiej rytmów nieodwracalnych. Tytuły dwóch części z odniesieniami do aniołów – *Vocalise, pour l'Ange qui annonce la fin du Temps (Wokaliza dla Anioła ogłaszającego koniec świata)* i *Fouillis d'arcs-en-ciel, pour l'Ange qui annonce la fin du Temps (Gra barw tęczyowych dla Anioła ogłaszającego koniec świata)* – odnoszą się do wizji, które zainspirowały powstanie kwartetu. W komentarzu do pierwszego z tych ogniw kompozytor pisał, nawiązując do zjawiska synestezji: „w fortepianie słodkie kaskady niebiesko-pomarańczowych akordów”. Messiaen pisał również: „Kiedy słucham muzyki, a nawet gdy czytam partyturę, widzę kolory odpowiadające dźwiękom”. Dzieło wieńczy *Louange à l'Immortalité de Jésus (Pochwała nieśmiertelności Jezusa)* – ekstatyczny duet przeznaczony na skrzypce i fortepian.

Oskar Łapeta

Projekt realizowany w ramach obchodów stulecia odzyskania
niepodległości oraz odbudowy polskiej państwowości

niepodległa

Organizator:

NFM – instytucja kultury miasta Wrocławia współprowadzona przez:

Wrocław miasto spotkań

